

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยใช้ระเบียบวิธีแบบปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เป็นวิธีการหลักในการเก็บข้อมูล เพื่อศึกษาเกี่ยวกับประสบการณ์ด้านจิตใจของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในการเลี้ยงดูบุตร โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. พื้นที่ศึกษาและผู้ให้ข้อมูลหลัก

1.1 พื้นที่ศึกษา

พื้นที่ศึกษาคือ มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว ผู้วิจัยเลือกพื้นที่วิจัยแบบเฉพาะเจาะจง ซึ่งพิจารณาจากเกณฑ์ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในการเข้าถึงพื้นที่ศึกษา ความพร้อมขององค์กร รวมถึงการยินดีและเต็มใจเข้าร่วมวิจัยของผู้ให้ข้อมูลทั้งนี้เพื่อความครอบคลุมในทุกแง่มุมของประสบการณ์ด้านจิตใจของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2542 เกิดจากการรวมกลุ่มของพ่อแม่กลุ่มหนึ่งที่ต้องการร่วมกันปฏิรูปการศึกษาและพัฒนาเติบโตขึ้นเป็นองค์กรสาธารณกุศลที่มีเป้าหมายคือ เพื่อความเข้มแข็งมั่นคงของครอบครัวไทย ตั้งอยู่เลขที่ 208 ถ.เทศบาลรังรักษ์เหนือ ซอย 10 ประชาานิเวศน์ 1 แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร มูลนิธิมีบทบาทหน้าที่ในการประสานงานและสร้างความตระหนักในการส่งเสริมสถาบันครอบครัวให้เกิดขึ้นทั้งในบุคคล ชุมชน สังคม และหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนด้วยรูปแบบกิจกรรมครอบครัวต่าง ๆ ที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาสถาบันครอบครัวไทยให้เข้มแข็ง ทั้งนี้รายละเอียดได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 แล้ว

1.2 ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) คือ พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวจำนวน 10 รายผู้วิจัยใช้การเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) และวิธีการบอกต่อจากคนรู้จัก (Snowball Technique) ทั้งนี้เพื่อให้มีคุณสมบัติตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวกลุ่มที่เคยเข้าร่วมโครงการพัฒนาเครือข่ายครอบครัวและกลุ่มที่ไม่เคยเข้าร่วมโครงการพัฒนาเครือข่ายครอบครัว ในกลุ่มของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาเครือข่ายครอบครัวของมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวมีผู้นำลงพื้นที่ (Gate keeper) คือ คุณฐาณิษา ลัมพานิช (ผู้ประสานงานโครงการพัฒนาเครือข่ายครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวของมูลนิธิเครือข่ายครอบครัว) ร่วมพิจารณาแนะนำผู้ที่มีประสบการณ์

ตรงและมีคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนด ส่วนในของกลุ่มพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการพัฒนาเครือข่ายครอบครัว ผู้วิจัยเริ่มจากเพื่อนร่วมงานและใช้การบอกต่อจากคนรู้จัก ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักไว้ ดังนี้

1. เป็นพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง อันมีสาเหตุมาจากการหย่าร้างหรือคู่ครองเสียชีวิต
2. เป็นพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวที่เลี้ยงดูบุตรตั้งแต่ 1 คนขึ้นไปและเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล
3. มีความยินดีและเต็มใจเข้าร่วมการวิจัยในครั้งนี้
4. เป็นผู้ที่ไม่มีความบกพร่องทางจิตและสามารถให้ข้อมูลถึงประสบการณ์ที่เกิดขึ้นได้
5. เป็นผู้ที่สามารถก้าวผ่านวิกฤตการณ์ครอบครัวมาแล้ว โดยพิจารณาจากบุคคลที่สามารถดำเนินชีวิตได้ตามปกติในปัจจุบัน สามารถเผชิญปัญหาในครอบครัวและสามารถเลี้ยงดูบุตรของตนได้ตามปกติ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ขอให้ผู้นำลงพื้นที่เป็นผู้พิจารณาประเมิน โดยผู้วิจัยเป็นผู้พิจารณาความเหมาะสมให้ตรงตามเกณฑ์ที่กำหนด

ในการวิจัยครั้งนี้มีผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหมดจำนวน 10 คน โดยมีภาพรวมคือ เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว 8 คน พ่อเลี้ยงเดี่ยว 2 คน มีอายุระหว่าง 40–49 ปี การศึกษาต่ำสุดชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 การศึกษาสูงสุดระดับปริญญาโท มีการประกอบอาชีพรับจ้าง 7 คน ค้าขาย 2 คนและไม่ได้ประกอบอาชีพ (ว่างงาน) 1 คน ผู้ให้ข้อมูลหลักแต่ละคนมีบุตรเป็นจำนวน 1 – 2 คน ซึ่งทุกรายล้วนเลี้ยงดูบุตรที่เกิดจากคู่สมรสเดิม ไม่มีคู่รักหรือคู่ครองคนใหม่และไม่มีบุตรคนใหม่ มีประสบการณ์ในการเลี้ยงดูบุตรตามลำพังมาแล้วเป็นระยะเวลาต่ำสุด 1 ปี สูงสุด 14 ปี สาเหตุที่ทำให้ต้องเลี้ยงดูบุตรตามลำพังนั้นมีสาเหตุมาจากการหย่าร้าง 6 คน การเสียชีวิตของคู่ครองจำนวน 4 คน ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 10 คน แสดงรายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลเบื้องต้นผู้ให้ข้อมูลหลักจำแนกตามรายบุคคล

ผู้ให้ข้อมูลที่ ที่	อายุ (ปี)	เพศ	การ ศึกษา	อาชีพ	จำนวน บุตร (คน)	อายุ ของบุตร (ปี)	สาเหตุที่ต้อง เลี้ยงดูบุตร ตามลำพัง	ระยะเวลาที่ เลี้ยงดูบุตร ตามลำพัง (ปี)	การเข้าร่วม โครงการพัฒนา เครือข่ายครอบครัว
1	42	หญิง	ป.โท	รับจ้าง	2	9, 12	หย่าร้าง	9	ไม่เคยเข้าร่วม
2	41	หญิง	ป.ตรี	รับจ้าง	1	9	สามีเสียชีวิต	8	ไม่เคยเข้าร่วม
3	44	หญิง	ป.ตรี	ว่างงาน	1	9	หย่าร้าง	9	เคยเข้าร่วม
4	44	หญิง	ป.ตรี	รับจ้าง	1	9	หย่าร้าง	13	เคยเข้าร่วม
5	40	หญิง	ม. 6	รับจ้าง	2	19, 20	สามีเสียชีวิต	1	ไม่เคยเข้าร่วม
6	45	ชาย	ป.โท	รับจ้าง/นักแสดง	2	9, 11	หย่าร้าง	6	เคยเข้าร่วม
7	43	หญิง	ป.ตรี	รับจ้าง	2	14, 16	หย่าร้าง	12	เคยเข้าร่วม
8	41	หญิง	ป. 6	ค้าขาย	2	18, 21	สามีเสียชีวิต	14	ไม่เคยเข้าร่วม
9	45	หญิง	ปวศ.	ค้าขาย	2	19, 21	สามีเสียชีวิต	7	ไม่เคยเข้าร่วม
10	49	ชาย	ม. 6	รับจ้าง	1	18	หย่าร้าง	5	ไม่เคยเข้าร่วม

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบไปด้วยตัวผู้วิจัย แนวคำถามสัมภาษณ์ เครื่องบันทึกเสียง แบบบันทึกข้อมูลส่วนบุคคล โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1.1 ตัวผู้วิจัย เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการเก็บข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง ผู้วิจัยจึงได้เตรียมความพร้อมของตนเองเพื่อดำเนินการวิจัยให้มีประสิทธิภาพ ดังนี้

2.1.1.1 เตรียมความพร้อมในเรื่องความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประสบการณ์ด้านจิตใจในการเลี้ยงดูบุตรตามลำพังของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว โดยผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หนังสือ วิทยานิพนธ์ บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการสร้าง ข้อคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก

2.1.1.2 เตรียมความพร้อมในเรื่องระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้ลงทะเบียนเรียนวิชาการวิจัยเชิงคุณภาพทางการพยาบาล (Qualitative Research in Nursing) คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้ฝึกทำวิจัยเชิงคุณภาพในการเรียนวิชานี้ด้วย นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ลงทะเบียนเรียนวิชาวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในทางสังคมศาสตร์ (Qualitative Research Methods in Social Science) คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รวมถึงได้มีการศึกษาเพิ่มเติมจากหนังสือและบทความต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยแนวปรากฏการณ์นิยม และการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อเป็นพื้นฐานการทำวิจัยในครั้งนี้

2.1.2 เครื่องบันทึกเสียง เป็นอุปกรณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลขณะทำการสัมภาษณ์ทุกครั้ง โดยผู้วิจัยจัดหามาเองและตรวจสอบความพร้อมใช้ทุกครั้งก่อนใช้งาน

2.1.3 แบบบันทึกข้อมูลส่วนบุคคล เป็นแบบบันทึกที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นใช้สำหรับบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับวันที่ เวลา สถานที่ทำการสัมภาษณ์ รวมถึงบันทึกข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ เพศ อายุ ที่อยู่ อาชีพ การศึกษา เป็นต้น

2.1.4 แนวคำถามการสัมภาษณ์ (Interview guideline) ผู้วิจัยใช้แนวคำถามที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นมาโดยอิงตามหลักแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยได้เขียนแนวคำถามเป็นลักษณะคำถามปลายเปิด มีประเด็นกว้าง ๆ สามารถยืดหยุ่นไปตามการสนทนา ไม่จำกัดจำนวนคำถามเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก ครอบคลุมและตรงกับประเด็นที่ศึกษา จากนั้นนำไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบพร้อมทั้งนำไปปรึกษาผู้เชี่ยวชาญที่ปฏิบัติงานให้ความช่วยเหลือกลุ่มพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวร่วมพิจารณาความเหมาะสมและครอบคลุม แล้วนำมาแก้ไขปรับปรุง และนำไป

ให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบอีกครั้งก่อนนำไปใช้จริง ทั้งนี้แนวคำถามการสัมภาษณ์ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

- ก. คำถามทั่วไป เป็นการถามเพื่อเปิดประเด็นกว้างและเป็นการสร้างสัมพันธภาพระหว่างผู้วิจัยและให้ผู้ให้ข้อมูล เช่น วันนี้เป็นอย่างไรบ้าง ทำงานเหนื่อยหรือเปล่า
- ข. คำถามเจาะลึก เป็นการถามเพื่อให้ได้ข้อมูลที่กระจำและละเอียดตรงกับประเด็นที่ศึกษา เช่น กลายมาเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวได้อย่างไร รู้สึกอย่างไรกับการที่ต้องเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง มีการดูแลตนเองด้านจิตใจอย่างไร (ตัวอย่างแนวคำถามการสัมภาษณ์ แสดงในภาคผนวก ข หน้า 79)

2.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

2.2.1 ผู้วิจัยติดต่อมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวทางโทรศัพท์ เพื่อสอบถามขั้นตอนและวิธีการดำเนินงานเพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล จากนั้นผู้วิจัยจึงนำหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลวิจัยจากคนบดีคณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เสนอผู้จัดการมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวเพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูลวิจัย

2.2.2 เมื่อได้รับอนุญาตแล้ว ผู้วิจัยเข้าพบผู้ประสานงานโครงการเครือข่ายครอบครัว มูลนิธิเครือข่ายครอบครัวเพื่อแนะนำตัวอีกครั้งพร้อมกับชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษา วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล การพิทักษ์สิทธิของผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งขอคำแนะนำเกี่ยวกับการเข้าร่วมกิจกรรมกับทางมูลนิธิ การพิจารณาแนวคำถามในการสัมภาษณ์ ซึ่งผู้ประสานงานโครงการได้แนะนำให้เพิ่มแนวคำถาม เช่น ท่านมารับบริการที่นี่ (มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว) ได้อย่างไร ท่านมารับบริการแล้วรู้สึกอย่างไรบ้าง ท่านได้รับความช่วยเหลืออย่างไร ด้านใดบ้าง เป็นต้น

2.2.3 ผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมกับทางมูลนิธิเพื่อสร้างสัมพันธภาพกับผู้ให้ข้อมูล คือกลุ่มพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มาเข้าร่วมกิจกรรม เช่น กิจกรรม "ห้องเรียนพ่อแม่" ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มูลนิธิเครือข่ายครอบครัวจัดขึ้นโดยมีวิทยากรผู้เชี่ยวชาญทางด้านจิตวิทยาบรรยายเพื่อให้คำปรึกษาแนะนำการดูแลบุตรและผู้ปกครอง รวมถึงเป็นการรวมกลุ่มครอบครัวช่วยเหลือกันและกัน (Self help group) ทั้งนี้ผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรมในฐานะอาสาสมัครช่วยเหลือพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวรวมทั้งเพื่อสร้างสัมพันธภาพเพื่อให้เกิดความคุ้นเคยระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลก่อนที่จะทำการวิจัย

2.2.4 ผู้วิจัยโทรศัพท์ติดต่อกับผู้ประสานงานโครงการเครือข่ายครอบครัว มูลนิธิเครือข่ายครอบครัวเพื่อขอรายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลักที่ยินดีเข้าร่วมการวิจัยในครั้งนี้

2.2.5 ผู้วิจัยโทรศัพท์ติดต่อกับผู้ให้ข้อมูลหลักพร้อมทั้งนัดหมายวัน เวลา สถานที่ที่ผู้ให้ข้อมูลสะดวกในการให้สัมภาษณ์ โดยวันที่ เวลา และสถานที่นัดหมายนั้นผู้วิจัยยึดหลักว่าเป็นไปตามที่ผู้ให้ข้อมูลหลักแต่ละรายสะดวกใจและพร้อมที่จะให้สัมภาษณ์มากที่สุด ทั้งนี้สถานที่ที่ได้นัดสัมภาษณ์นั้นจึงมีหลากหลายสถานที่ ได้แก่ บ้านของผู้ให้ข้อมูล สถานที่ทำงานของผู้ให้ข้อมูลและโรงเรียนที่บุตรของผู้ให้ข้อมูลศึกษาอยู่

2.2.6 เมื่อถึงวันที่นัดหมายผู้วิจัยไปถึงที่นัดหมายก่อนทุกครั้งเพื่อรอพบกับผู้ให้ข้อมูล เมื่อได้พบกับผู้ให้ข้อมูลผู้วิจัยแนะนำตัวให้ผู้ให้ข้อมูลได้รับทราบเกี่ยวกับตัวผู้วิจัยว่าเป็นนิสิตปริญญาโท สาขาวิชาจิตวิทยาการปรึกษา คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งอยู่ระหว่างการทำวิทยานิพนธ์ โดยอธิบายให้ทราบถึงหัวข้อในการศึกษาวิจัย วัตถุประสงค์ ขั้นตอนต่าง ๆ ของการศึกษาและประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ ทั้งนี้เมื่อผู้ให้ข้อมูลเข้าใจและยินยอมเข้าร่วมวิจัย ผู้วิจัยจึงได้ให้ผู้ให้ข้อมูลลงนามในหนังสือยินยอมเข้าร่วมวิจัยและขออนุญาตบันทึกเสียงต่อนั้นผู้วิจัยจึงเริ่มสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลโดยเริ่มจากพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องทั่ว ๆ ไปก่อนจากนั้นจึงสัมภาษณ์เชิงลึกตามแนวคำถามที่ได้สร้างขึ้น ซึ่งในการสัมภาษณ์นั้นผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลวันละ 1 ราย ในแต่ละรายใช้เวลาประมาณ 45-90 นาที และในระหว่างการสัมภาษณ์ในแต่ละรายผู้วิจัยมีการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยใช้เทคนิคการทวนซ้ำ (Paraphrasing) เพื่อตรวจสอบความเข้าใจที่ตรงกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลหลัก และใช้เทคนิคขอความกระจ่าง (Clarification) ในกรณีที่ผู้วิจัยยังไม่เข้าใจข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักบอกเล่าอย่างแท้จริง นอกจากนี้แล้วผู้วิจัยยังได้มีการบันทึก (Field note) สิ่งต่าง ๆ ที่ได้พบเห็นในระหว่างการไปสัมภาษณ์ หลังจากสัมภาษณ์เสร็จทุกครั้งด้วย ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาทบทวนและทำการวิเคราะห์ในขั้นตอนต่อไป

2.2.7 ภายหลังจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลแต่ละราย ผู้วิจัยได้ทำการถอดเทปแบบเป็นคำต่อคำออกเป็นบทสนทนาที่เป็นตัวอักษร ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล โดยการฟังเทปบันทึกเสียงซ้ำอีกครั้ง และผู้วิจัยได้นำบทสนทนามาให้อาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณาเพื่อปรับข้อคำถามให้ครอบคลุมและตรงประเด็นที่ศึกษา จากนั้นผู้วิจัยจึงได้นำแนวคำถามที่ปรับปรุงแล้วไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักรายต่อไป

ผลจากการดำเนินการตามขั้นตอนข้างต้น ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและยึดหลักการอิมมัตว์ของข้อมูล ในการวิจัยครั้งนี้ได้เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวนทั้งสิ้น 10 ราย แบ่งเป็น กลุ่มผู้ให้ข้อมูลจากมูลนิธิเครือข่ายครอบครัว จำนวน 4 ราย และจากผู้ให้ข้อมูลที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมมูลนิธิเครือข่ายครอบครัว จำนวน 6 ราย

2.3 ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้เวลาในการเก็บข้อมูลทั้งสิ้น 5 เดือน คือ ระหว่างเดือนมิถุนายน ถึงเดือนตุลาคม 2552 โดยสัมภาษณ์พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวเป็นรายบุคคล ใช้เวลาในการสัมภาษณ์ประมาณ 45-90 นาทีต่อราย ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการถอดเทปพร้อมทั้ง coding ให้เสร็จสิ้นในแต่ละราย ก่อนการสัมภาษณ์ในรายต่อ ๆ ไป โดยวิธีการดังกล่าวนี้ช่วยให้ผู้วิจัยได้ทราบว่าข้อมูลส่วนไหนเป็นประโยชน์และควรสัมภาษณ์เพิ่มเติมในรายต่อไปได้

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) โดยมีขั้นตอนในการวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

3.1 ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกในแต่ละรายมาวิเคราะห์ โดยผู้วิจัยถอดความสัมภาษณ์จากเทปบันทึกการสัมภาษณ์แบบคำต่อคำ (Verbatim) ออกมาเป็นบทสนทนาที่เป็นตัวอักษร (Transcript) ด้วยตนเอง หลังจากนั้นทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้พร้อมกับการฟังเทปบันทึกการสัมภาษณ์ซ้ำ

3.2 ผู้วิจัยอ่านเนื้อหาบทสัมภาษณ์ทั้งหมดซ้ำหลาย ๆ รอบเพื่อให้เกิดความเข้าใจในภาพรวมเกี่ยวกับเรื่องนั้น และพยายามสังเกต แยกแยะความหมายของบทสัมภาษณ์ทุกคำอย่างตั้งใจ แล้วถอดรหัสข้อความ (Coding) ต่าง ๆ ออกจากบทสัมภาษณ์

3.3 ผู้วิจัยจัดข้อความออกเป็นหมวดหมู่ (Category) โดยพิจารณาคำต่าง ๆ ที่ถอดรหัสออกมาว่าคำเหล่านั้นแสดงถึงเรื่องอะไร จัดกลุ่มของข้อมูลที่มีความสัมพันธ์หรือคล้ายคลึงกันเป็นประเด็นย่อย (Sub theme) แล้วจึงสรุปเป็นประเด็นหลัก (Theme) โดยรวบรวมประเด็นย่อยที่มีความเกี่ยวข้องสอดคล้องกันไว้ด้วยกัน

ทั้งนี้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วย 3 ขั้นตอนดังที่กล่าวมานั้นผู้วิจัยได้ทำการถอดเทป coding และจัดข้อความออกเป็นหมวดหมู่ให้เสร็จสิ้นในแต่ละรายไปแล้วจึงค่อยสรุปเป็นประเด็นหลักในภายหลัง ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้ช่วยให้ผู้วิจัยทราบถึงการอิมิตัวของข้อมูล โดยในการวิจัยครั้งนี้ข้อมูลอิมิตัวที่ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 7 ราย และผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลเพิ่มจำนวน 3 ราย (รวมทั้งสิ้น 10 ราย) ทั้งนี้เพื่อเป็นการยืนยันว่าข้อมูลอิมิตัวจริง นั่นคือ ไม่พบประเด็นใหม่เกิดขึ้น

4. การตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล (Trustworthiness)

ผู้วิจัยตรวจสอบความเชื่อถือได้ของผลการวิเคราะห์ข้อมูล 2 แบบคือ การตรวจสอบจากภายในและการตรวจสอบจากภายนอก (ชาย โพธิ์สิตา, 2550)

4.1 การตรวจสอบภายใน เป็นการตรวจสอบโดยพิจารณาถึงข้อมูลและการได้มาของข้อมูลว่าเหมาะสมและมีคุณภาพดีเพียงใด และตรวจสอบกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

4.1.1 ผู้วิจัยเลือกวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพแบบปรากฏการณ์วิทยา ซึ่งมีความเหมาะสม สอดคล้องและสามารถตอบคำถามการวิจัยได้

4.1.2 ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลที่เหมาะสมกับระเบียบวิธีวิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัย นั่นคือ เป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่สามารถผ่านวิกฤติในครอบครัวและสามารถเลี้ยงดูบุตรของตนได้เป็นอย่างดี

4.1.3 ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพอย่างเคร่งครัดตามหลักการ เพื่ออธิบายข้อค้นพบจากข้อมูลที่ได้มา และตรวจสอบผลการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษา

4.1.4 ผู้วิจัยมีขั้นตอนการทำงานที่สามารถตรวจสอบได้ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลและบันทึกไว้อย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้บันทึกการสัมภาษณ์ด้วยเทปบันทึกเสียง และถอดความสัมภาษณ์จากเทปบันทึกเสียงออกมาเป็นบทสนทนาที่เป็นตัวอักษร แบบคำต่อคำด้วยตนเองและได้ตรวจสอบความถูกต้องตรงกันของข้อมูลโดยการฟังเทปบันทึกการสัมภาษณ์ซ้ำ

4.2 การตรวจสอบภายนอก

4.2.1 ผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์ที่ได้ไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์และนำไปให้ผู้มีความรู้ทางจิตวิทยาการปรึกษาและมีความรู้ในระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพอ่านพร้อมทั้งพิจารณาร่วมกันถึงความถูกต้องเหมาะสม (Peer debriefing) จำนวน 2 ท่าน โดยอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้มีความรู้ทางด้านจิตวิทยาการปรึกษาและมีความรู้ในระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพได้ช่วยตรวจสอบการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนต่าง ๆ ได้แก่ การให้รหัสข้อมูล (coding) การจัดกลุ่มข้อมูล (category) และการสรุปประเด็น (theme) ซึ่งวิธีการตรวจสอบนั้นทำโดยการนำบทวิเคราะห์ คือประเด็นหลักไปพิจารณาร่วมกับ transcript ที่ผู้วิจัยได้ถอดเทปแบบคำต่อคำ ผลการตรวจสอบสรุปแล้วเห็นชอบกับประเด็นนั้นไม่มีการปรับแก้

4.2.2 ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบโดยสมาชิก (Member checking) โดยได้นำผลการวิเคราะห์ที่ได้ (theme) ไปให้ผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 4 รายตรวจสอบ ซึ่งเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว จำนวน 3 ราย และพ่อเลี้ยงเดี่ยว 1 ราย โดยพิจารณาจากความพร้อมและความยินดีในการตรวจสอบ วิธีการตรวจสอบนั้นผู้วิจัยได้อ่านทุกประเด็นที่ค้นพบจากการวิจัยพร้อมทั้งอธิบาย

ข้อสรุปให้ผู้ให้ข้อมูลหลักได้รับฟังและร่วมพิจารณาที่ละราย ผลจากการตรวจสอบนั้นผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 4 รายเห็นด้วยกับข้อสรุปที่ได้ในทุกประเด็นไม่มีการปรับแก้

5. การพิทักษ์สิทธิ

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้อธิบายถึงการพิทักษ์สิทธิของผู้ให้ข้อมูลที่เข้าร่วมวิจัย ดังนี้คือ สอบถามถึงความสมัครใจในการเข้าร่วมการวิจัยและความสามารถในการให้ข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ แจ้งรายละเอียดโดยย่อของการวิจัยและวัตถุประสงค์การวิจัยให้ผู้ให้ข้อมูลรับทราบก่อนการสัมภาษณ์ อธิบายให้ผู้ให้ข้อมูลทราบว่าการสัมภาษณ์เชิงลึกจำเป็นต้องใช้เทปบันทึกเสียงทุกครั้ง เพื่อความถูกต้องและครบถ้วนของข้อมูล และการเก็บเทปบันทึกเสียงไว้เป็นความลับ รวมถึงการนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยเท่านั้น ซึ่งการนำข้อมูลที่ได้ไปใช้จะไม่มีการระบุชื่อจริงของผู้ให้ข้อมูล นอกจากนี้ระยะเวลาในการสัมภาษณ์ในแต่ละครั้งผู้วิจัยได้แจ้งให้ผู้ให้ข้อมูลทราบ โดยตกลงร่วมกันและเปลี่ยนแปลงได้ขึ้นอยู่กับความพร้อมของผู้ให้ข้อมูลเป็นสำคัญ ผู้วิจัยเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลซักถามข้อมูลเกี่ยวกับการทำวิจัยครั้งนี้ได้ และผู้ให้ข้อมูลสามารถถอนตัวจากการวิจัยได้ทุกเมื่อหากผู้ให้ข้อมูลต้องการโดยไม่ต้องให้เหตุผลกับผู้วิจัย เมื่อผู้ให้ข้อมูลยินยอมเข้าร่วมวิจัยในครั้งนี้ให้ลงนามในแบบฟอร์มการพิทักษ์สิทธิ

ทั้งนี้ผู้วิจัยตระหนักว่าประเด็นที่ศึกษามีความเกี่ยวข้องกับอารมณ์ ความรู้สึก ซึ่งอาจทำให้ผู้เข้าร่วมการวิจัยเกิดความรู้สึกสะเทือนใจหรือมีความไม่สบายใจหรือมีความทุกข์ใจเกิดขึ้นจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะหยุดพักการสัมภาษณ์และอยู่เป็นเพื่อนผู้เข้าร่วมวิจัย รวมถึงช่วยประคับประคองจิตใจผู้เข้าร่วมวิจัยให้ผ่อนคลายจากความสะเทือนใจที่เกิดขึ้นตามบทบาทของนักจิตวิทยาการปรึกษา จนเมื่อผู้เข้าร่วมวิจัยผ่อนคลายอย่างเต็มที่ผู้วิจัยจะปิดการสัมภาษณ์และนัดผู้เข้าร่วมวิจัยสัมภาษณ์ครั้งต่อไป

จากการไปสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยครั้งนี้ไม่มีผู้ให้ข้อมูลหลักรายใดเกิดความสะเทือนใจในระหว่างการสัมภาษณ์